

המירוץ אחר העתון העברי היומי

כיצד הפך "הצפירה" ליומן

אלה באואר

לייב קנטור להיות הראשון שקיבל רשיון להוצאת עתון עברי יומי - בפטרסבורג - הוא היום, כאמור. הצלחתו של קנטור לא ריפתה את ידי סוקולוב. להפך, הוא העריך כי אם ניתן כבר רשיון אחד, ינתן רשיון גם לעתון נוסף. וכך, בינואר 1886 הגיע סוקולוב לפטרסבורג בכדי להגיש בקשה לרשיון שבאמצעותו יהפוך עתון הצפירה שהופיע בוורשה מאז 1862 משבועון ליומן.

בקשת הרשיון, והוצאת עתון באימפריה הרוסית - קל וחומר הופעת כתב עת עברי - נעשתה תחת פיקוחה ההדוק של הצנזורה הממשלתית. אמנם בשנות ה-60 של המאה ה-19, בתחילת שלטונו של הצאר אלכסנדר השני, התרופף מעט הפיקוח ההדוק של הצנזורה. עובדה זו נוצלה על ידי האינטליגנציה הרוסית (הלא יהודית והיהודית כאחת) להוצאת שפע עתונים ופרסומים. התרופפות זו לא חלה על האזורים הפולניים שבתחומי האימפריה הרוסית. בעקבות כשלון המרד הפולני של שנת 1863, המשיכה הצנזורה הרוסית באזורים אלה, לפקח ולאסור דיון עתונאי על עניינים פוליטיים. פיקוח זה חל גם על העתון העברי הראשון שראה אור בוורשה - הצפירה, והשפיע על אופיו ותחומי עיסוקו. אחרי רצח הצאר אלכסנדר השני במרס 1881 שוב הוחמר הפיקוח של הצנזורה הממשלתית על העתונות הרוסית, לרבות היהודית. הצנזורים המיוחדים שהושמו על העתונות העברית והיהודית הגבילו את מרחב הנושאים שלהם. מדי פעם נאלצו עתונים שונים להופיע ללא מאמר ראשי. האיום כי הצנזורה תסגור עתון בעקבות מאמרים שמהם ניתן היה להבין כי הממשלה הרוסית אינה מעוניינת להיטיב את מצב היהודים תחת שלטונה, היה איום ממשי "שחנק את מערכות העתונים השונים". גם סוקולוב עצמו, בספר היובל של הצפירה שראה אור בשנת 1912, בחר בהזדמנות חגיגית זו דווקא לבוא חשבון עם שורת הצנזורים העברים שליוותה את מערכת עתון הצפירה:

האספר את עינויי הרוח היומיים, האקפל את הווילון מעל אותו הלחץ התמידי, הכפיות התדיריות, הכיבוש והשעבוד הלא פוסק שסבלנו במשך עשריות שנים, שסבלנו ביהוד במכה"ע [מכתבי עת, עתונים] העברים, וכיחוד - שביחוד בוורשה, שהיתה וקוקה עוד לפ"ב [פטרסבורג] ורועדת מפני כל קול עלה נדף משם? ...הלא מוטלות עליך חובות! חייב אתה להודיע ע"ד [על דבר] פרעות, חייב להודיע ע"ד מיטיגים של מהא, חייב אתה לכתוב ע"ד שאלת היהודים, וכל זה הוא אסור - אם יחפצו, מותר - אם יחפצו, אסור ומותר בבת אחת! וצריך נוסף לכל אלה להמציא לשון מיוחדת, ולהביע הכל, כמו שמביעים בבית האלמים, ע"י סמנים ידועים. ואצל כל פנה אורב ומשגיח!

ב-31 בינואר 1886 (לפי המניין הישן - 12 בפברואר 1886 לפי הלוח הכללי, ז' באדר א' תרמ"ו) החל להופיע בפטרסבורג עתון עברי יומי ראשון - היום - בעריכת ד"ר יהודה לייב קנטור.¹ הוא היה הראשון שהצליח לקבל רשיון להוצאת עתון עברי יומי בתחומי האימפריה הרוסית, אולם הוא לא היה היחיד שהבין כי הוצאת יומון היא צורך השעה.

ביוני 1885 הגיש נחום סוקולוב - עתונאי צעיר מוורשה - לשלטונות בפטרסבורג בקשה להוציא לאור עתון עברי יומי בשם הדרור.² בקשתו של סוקולוב הוגשה "לידי המזכיר הראשי בבית שלטון הדפוס מאטווי סטאניסלאוויטש אדיקאיווסקי אשר קיבל את הבקשה ושירבב את כתפותיו למעלה." סוקולוב הבין כי בקשתו לא תיענה בחיוב. עשרות שנים מאוחר יותר כתב, כי הצלחתו המרשימה של האסיף - מאסף שנתי ספרותי בעריכתו - שהופיע לראשונה בשנה 1884, הבהירה לו כי קהל הקוראים העברי במזרח אירופה מוכן להופעת עתון יומי בשפה העברית. עשרת אלפים עותקים של האסיף הראשון שנמכרו, גרמו לו להבין כי "לא אלמן הסופר העברי מעמו." לו ולאחרים הוברר כי התגבשותה של הספרות העברית העממית (ספרי האגורה של בן אביגדור - שמואל לייב שלקוביץ) היתה ראשית מהלך שבעקבותיו הופיע הקורא העברי העממי הצמא למלה העברית הכתובה. אחרי צאתם לאור של ספרי האגורה הופיעו השנתונים דוגמת האסיף, שהצטרפו לשבועונים ולירחונים שכבר היו קיימים. נראה כי הופעת יומון עברי היתה שלב מתבקש נוסף שביקש להציע לקורא העברי החדש חומר קריאה נוסף במחיר שווה לכל נפש.

אולם במוכנות קהל הקוראים העברי לא היה די כדי הוצאת עתון יומי בשפה העברית. תחילה היה צורך בקבלת רשיון מטעם השלטונות הרוסיים. בעת ההיא נערמו על שולחנות המשרדים הנוגעים לדבר בממשלה הרוסית תילי תילים של בקשות בעבור רשיונות להוצאת יומון עברי, אולם אף לא אחת מהן נענתה בחיוב. סוקולוב עצמו תיאר כי: "מכל רחבי האימפריה, מוורשה, וילנה, ביאלסטוק וריגה הגיעו חבילי תבילין... בדבר עתונים יומיים בעברית שכולן נדחו... מי לא המציא את הרעיון? מי לא רצה אז ליסד יומון עברי?" רק לאחר שמספר אישים יהודים בכירים בפטרסבורג הצליחו לשכנע את הגראף איוואן דווידוביץ' דלויאנוב, שכיהן כשר הפנים בממשלה הרוסית לתמוך בהם, נענה האחראי על הוצאת דברי דפוס (יבגני מיכאילביץ') סטניסלב'יץ' שסוקולוב התייחס אליו בכתביו כ"נשיא שלטון הדפוס" ונתן רשיון להוצאת עתון יומי בשפה העברית. כך זכה ד"ר יהודה

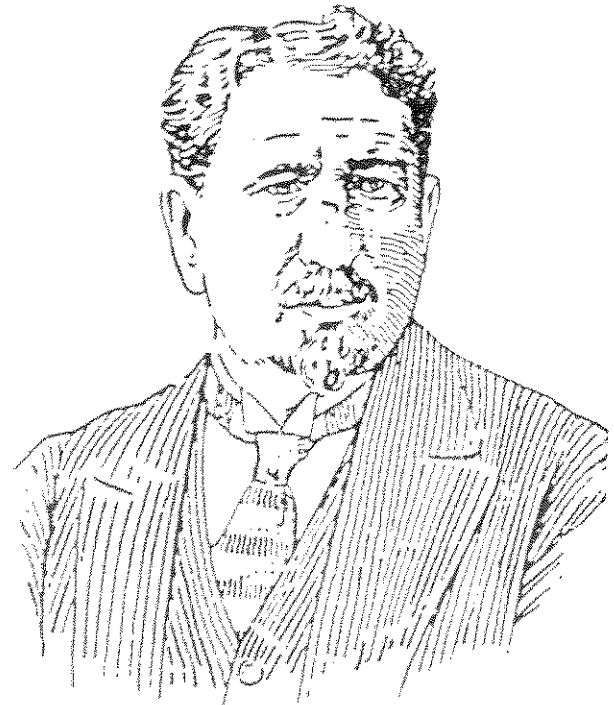
בעולם העתונות העברי המזרח אירופי, ביניהם אלכסנדר הלוי צדרבוים (אר"ז) עורך המליץ וקנטור עורך היום. לעומתם, את חיים זליג סלונמיסקי (חז"ס) עורך הצפירה, שפירא העריץ.⁹ בנוסף לכך לשפירא היה חשוב לקחת חלק במאמצים להפוך את הצפירה לעתון בעל עמדה מרכזית ומשפיעה בגלל הקו האידיאולוגי שלו. בעוד שכתבי עת עבריים אחרים בתחילת שנות ה-80, ביניהם המליץ והמגיד, תמכו ללא סייג בחובבי ציון, מערכת הצפירה לא הסתירה את הסתייגותה מפעילותם של חובבי ציון בארץ ישראל. סוקולוב עצמו, בעקבות מספר מאמרים שפרסם באותה עת, הותקף קשות על ידי הנהגת חובבי ציון.¹⁰ לשפירא, שאף הוא היה מסוכסך עם הנהגת חובבי ציון,¹¹ היתה מחויבות לעזור לסוקולוב, שדיווח לרעייתו בוורשה, "שפירא הוא פרוטקציה מצוינת היכולה להביא תועלת רבה."¹²

שלוחיו של סוקולוב, מרגולין ושפירא, יזמו פגישה עם הפקיד האחראי על הליך הגשת הבקשות לקבלת רשיונות לעתונים. מטרת הפגישה היתה להבהיר לאותו פקיד מדוע חשוב להפוך את הצפירה לעתון יומי. בניגוד לכתבי עת עבריים אחרים שראו אור באימפריה הרוסית, הצפירה - הדגישו השניים - מתכוונת לקדם מטרת חשובות ומועילות לציבור היהודי ולחברה כולה. מכאן שהשלטון צריך לעזור לו ולמנוע מצב שבו עתון זה ימצא את עצמו מאוים על ידי מתחריו השונים.¹³ הפקיד שנפגש עם שלוחיו של סוקולוב, לא הסתפק אך ורק בהושטת עזרה ובגילויי הכבוד שהלקו לו בני שיחו. תמורת נכונות לעזור קיבל הפקיד החרוץ שעון שולחן ושני פמוטים שמחירם היה 160 רובל. לסוקולוב לא היה די כסף כדי לרכוש אמצעי שכנוע אלה ושוב נחלץ שפירא לעזרתו והלווה לו את הכסף הדרוש.¹⁴

לאחר שנציגיו של סוקולוב הכשירו את הקרקע, נפגש סוקולוב עצמו עם הפקיד. בפגישה זו ניתנו לו הוראות והנחיות כיצד לנסח במדויק את הבקשה לרשיון. סוקולוב, בהמשך, ניסח את בקשתו, הפקיד עבר עליה ובדק אם היא נערכה כראוי, חתם ואישר אותה. בסיומו של שלב זה היתה הבקשה אמורה להישלח לוורשה. שם צריך היה בעל העתון ועורכו, חיים זליג סלונמיסקי, להוסיף את חתימתו ולשלוח אותה אל ועדת הצנזורה בעיר ולמושל (גוברנאטור) המקומי.¹⁵ כדי שהגורמים המקומיים בוורשה יהיו מוכנים לאשר את הבקשה, היה על סלונמיסקי להפעיל את קשריו עם הצנזור המקומי מר ריזוב.¹⁶ סוקולוב הציע לעורכו להשתמש בנימוקים הבאים:

לצפירה יש כיוון נכון... היא ראויה להופיע לעתים קרובות... אנו חייבים לספק את רצון הציבור שלנו מפני שעתונים אחרים ברוסיה מופיעים בכמויות גדולות יותר ובפורמט גדול יותר... לשם הבטחת קיומה חייבת הצפירה להופיע יום יום. לצפירה יש כיוון נכון וטוב. מטרתה להפוך את היהודים לאזרחים נאמנים של רוסיה.¹⁷

נימוקיו של סוקולוב בדבר תפקידו וייעודו של הצפירה, ויכולתו להפוך את היהודים, במיוחד אלה שיושבים בפולין, לאזרחים נאמנים וטובים, לא היו מס שפתיים שבעזרתו קיווה לשכנע את השלטונות. גם העורך הוותיק סלונמיסקי וגם העתונאי הצעיר סוקולוב האמינו באמת ובתמים כי לעתונם יש היכולת להפוך את היהודים לאזרחים נאמנים ומועילים לחברה הרוסית כולה. הדים לגישה זו ניתן למצוא כבר במגשר שבישר על הופעת הצפירה וראה אור בינואר 1862. סלונמיסקי האמין כי פרסום מאמרים בעלי תוכן מדעי יעזרו לקוראי

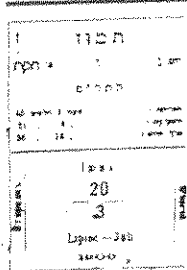

נחום סוקולוב

אמצעי שכנוע לפקיד

במהלך הנסיעה מוורשה לפטרסבורג פגש סוקולוב בקרון הרכבת נוסעים יהודים וניהל עמם שיחות אקראיות שחייקו את תחושתו כי הרחוב היהודי המזרח אירופי מהכה בכיליון עינים לעתון יומי בשפה העברית. לכן יוזמתו להפוך את הצפירה לעתון הרואה אור מדי יום ביומו היא נכונה ומתאימה לזמן ולמקום. במכתב לרעייתו רגינה הוא דיווח כי "עוד לפני שהופיע הגיליון הראשון של היום כבר חיכו לו מאתיים מגויים בביאלסטוק, מאה מגויים בקובנה, שלוש מאות מגויים באודסה וגם ורשה ולודז' התהדרו במספר מרשים למדי של מגויים... לא הערכנו נכון את המתחרים שלנו. אם לא נוציא את הצפירה יום יום, היום ידחקו את רגלינו... אסור לסמוך על 'יהיה בסדר'. יש לנו את כל האפשרויות והזדמנויות להוציא עתון יומי ואף אחד לא יסתכל עלינו בעין רעה... אני אעשה כל מאמץ להגשים את המטרה הזו."¹⁸ מרגע הגעתו לפטרסבורג לא בזבז סוקולוב זמן מיותר והחל לפעול למען המטרה שלמענה נסע. מאמציו הראשונים התרכזו באיתור אנשים מתאימים שיוכלו לקשר בינו לבין האחראים בממשל על עתונות עברית. לאחר התייעצות עם מקורביו בפטרסבורג נבחרו שניים: מרגולין, הצנזור העברי במקום וקונסטנטין (אבא) שפירא, משורר עברי מומר שכהן כצלם בחצר המלכות, והתהדר בקשריו הטובים בתצר הצאר. למרות שהיתה זו בחירה שנויה במחלוקת התרשם סוקולוב מהנכונות של שפירא להירתם למענו ולמען הצפירה. הוא היה מודע למניעיו של שפירא, שהיו לו מערכות יחסים מתוחות עם מספר אישים מרכזים

לפני שעה קבלתי את מכתבך ובו התכנית החדשה של מר סלונמיסקי. אין לך מושג כמה דיכא אותי המכתב הזה. אתם הופכים אותי לטיפש. השקעתי מאמצים וכספים. הגעתי לכאן, הפעלתי מכניזם שלם, ריכזתי אנשים ועכשו עלי להרוס הכל. סקנדל זה גורם לי ביוזון. האמיני לי, קראתי את המכתב כולו ורציתי מיד לארוז ולנסוע לתחנת הרכבת.²³

הַצִּפִּירָה

HAZEFIRAH

סוף המסע
 תוכן המסע
 תאריך המסע
 מקום המסע
 מחיר המסע
 מועד המסע
 מספר המסע
 שם המסע
 כתובת המסע
 טלפון המסע
 דואר המסע
 חתימת המסע

בפטרסבורג, כשהוא מרוחק ממערכת הצפירה בוורשה, הש סוקולוב כי סלונמיסקי - "הזקן" כפי שכונה על ידו במכתבו לרעייתו רגינה - אינו מבין את

כיצד יצא מר זם בזמנו לדבר טרנות למדעים, לספרות, לספר ולכל עניני ישראל.

הצפירה, עתונו של סוקולוב, הלוגו ב-1900

מהלך העניינים העתידי בעולם העותונות היהודי במזרח אירופה. לסוקולוב היה ברור כי כל עתון עברי שיהיה זה באפשרותו, 'הפוך ליומון'. אם הצפירה לא ייערך כראות לשינויים אלה, הוא ייקלע למשבר שממנו לא יוכל להיחלץ בקלות. כשבועון לא יוכל הצפירה להמשיך ולהתקיים. "העתון העברי יעלם ואנה אנו באים."²⁴ סוקולוב לא פיקפק לרגע. היה לו ברור כי סיכויי הצפירה להצלחה כעתון יומי גבוהים במיוחד. הוא חישב ומצא שלמערכת עתון בוורשה יש מחצית ההוצאות של מערכת דומה בפטרסבורג. בוורשה התקיימו אירועים רבים והחדשות התקבלו שם ממקור ראשון. בנוסף על כך, אמנם פטרסבורג היא בירת האימפריה הרוסית, אך כמעט ולא היו בה קוראי עברית. לעומתה, ורשה הפכה החל משנות ה-80 של המאה ה-19 ואילך לאחד המרכזים החשובים ביותר של תרבות עברית. בכרך הומה זה שהיה גם כרך יהודי תוסס, התרכזו קהל קוראים המשתוקק למלה עברית כתובה מחד ושכבת סופרים שרובה התפרנסה מהכתיבה בעברית, מאידך, בנוסף לתשתית ספרותית של בתי דפוס, יומים ומו"לים.²⁵ "כל אדם בעל הגיון יאמר שעתון יומי בוורשה הוא עסק מצליח", ציין סוקולוב. "יש רבים שהיו מוכנים להקריב למען מטרה כזו אלפי רובלים ואנו מוכנים לוותר על הזדמנות שכזו. אינני מבין איזה עתון מופיע שלוש פעמים בשבוע. "נישט מענש נישט פיש" (לא אדם לא דג) לא שבועון לא יזמן (עתון יומי כונה אז, לעתים, 'יומן').²⁶ בנוסף לסיבות המקצועיות סוקולוב חש אכזבה אישית מכך שסלונמיסקי אינו סומך עליו עוד.

הצפירה להפוך לנתינים נאמנים במקומות מושבם.¹⁸ במאמר העורך (פתח הדבר של הגיליון הראשון של הצפירה שראה אור ב-ד' באדר א' תרכ"ב, 23 בינואר 1862, ביקש העורך סלונמיסקי להדגיש את התועלת הרבה שתצמח ליהודים היושבים בפולין מלימוד מדעים ושפות זרות. הוא כתב כי עתונו "יאיר נתיב לבני העם היהודי", יקרב את יהדות פולין להשכלה ומודרניות, תוך תקווה כי מהלך זה ישכנע את העם הפולני כי היהודים היושבים בקרבו יכולים להביא תועלת רבה לתברה שהם חלק ממנה.¹⁹

כעשרים שנה מאוחר יותר ביקש סלונמיסקי להמשיך ולקדם את תהליך הפיכת יהודי פולין לאזרחים טובים ומועילים לארצם ואילו סוקולוב ביקש לקדם תהליך דומה בעזרת מדורו "הצופה לבית ישראל" שהחל להופיע בקביעות באוגוסט 1880. במדור זה הקדיש תשומת לב מרובה ליתרונות הנילוויים לתהליך הפיכת היהודים לאזרחים טובים ומועילים לארצם. טורים רבים סיפרו על נאמנותם ותרומתם של היהודים במקומות שונים כגון אמריקה ואירופה לארצות מושבם. סוקולוב קיווה כי קוראי טורו ברחבי האימפריה הרוסית ילמדו מניסיונם של היהודים במקומות אחרים ויסיקו את המסקנות הנכונות בקשר למקום בו הם חיים.²⁰

סלונמיסקי נבהל

הסכמה משותפת זו על ייעודה של הצפירה היתה הסיבה שסוקולוב היה משוכנע כי סלונמיסקי ישתף עמו פעולה ויעשה את כל הנדרש ממנו למען הפיכת הצפירה לעתון יומי.²¹ הוא ידע כי דלתו של הצנזור המקומי בוורשה פתוחה תמיד בפני סלונמיסקי, שאם ירצה, ידע בדיוק אילו נימוקים יש להעלות בפניו כדי לאפשר את הופעת הצפירה מדי יום ביומו. אולם הנחה זו התגלתה כשגויה. בזמן שסוקולוב שהה בפטרסבורג, סלונמיסקי כנראה חזר בו. האתגר של הוצאת יומון נראתה לעורך הוותיק כמשימה כבדת משקל. נראה היה לו שמערכת הצפירה אינה ערוכה לאתגר שכזה. בנוסף, העתון במתכונת השבועית סיפק את כל צרכיו. חיוו היו שלווים ורגועים. הוא לא הבין מדוע צריכה שלווותו להיפגע.²²

כמוצא, או אולי כפשרה, העלה סלונמיסקי את הרעיון כי במתכונתו החדשה יופיע העתון שלוש פעמים בשבוע. הצעה זו נדחתה על ידי סוקולוב באופן נחרץ למדי, שכתב על כך לרעייתו:

יהודים בעיירה מעיינים בעתון עברי (המגיד). ציור של קרסטין

שליח מן ארץ ישראל אל המלך דוד

אשר

אשר קראתם עין בראש ארץ ישראל... ואלהם אבט אל... היטב וירג מעט... זכר צעור, אך זילג... ויכר בראש... ואלהם (אמנון ותרצה)... כל זמר... ואלהם... ואלהם... ואלהם...

קטע ממכתב (בידיש) של סוקולוב לאשתו מפטרסבורג, בענין קבלת רשיון להוצאת יומן

לפטרסבורג. כעת, אחרי שסוקולוב השיג שם מספר הישגים, הוא ראה בו צעיר חסר ניסיון.²⁹ אך יותר מכל הטרידו את סוקולוב, מה שנתפס בעיניו כמעשים שהיה בהם בכדי לחבל במאמציו שלו בפטרסבורג. בכך התכוון סוקולוב למעורבותו של סלונגימסקי בוויכוח ציבורי סוער במיוחד שפרץ בעת ההיא בין קונסטנטין שפירא לבין מספר אישים בכירים בחוגי חובבי ציון.³⁰

הכל תלוי בצנזור המקומי

למחלוקת זו בין שפירא והנהגת חובבי ציון קדם עימות ספרותי בין שפירא למרדכי בן הלל הכהן סביב השאלה האם יהודה לייב גורדון (יל"ג) ראוי לתואר משורר לאומי. מרדכי בן הלל הכהן טען כי יל"ג לא יכול להחשב כמשורר לאומי מכיוון שהוא מלגלג על אלה הרוצים להחיש גאולה לעמם. שפירא נחלץ לעזרתו של יל"ג והגיב על טענתו של הכהן במאמר שפורסם בחוברת נפרדת שצורפה לגיליון המליץ בתחילת 1886.³¹ מערכת המליץ לא פירסמה את המאמר "שבט לגו כסילים" מיוזמתה. הדבר נכפה עליה על ידי שפירא עצמו, שאיים על עורך המליץ כי אם מאמרו לא יתפרסם, הוא יגרום לסגירת עתונתו. מאמרו של שפירא, שהתיימר להיות כתב הגנה על יל"ג, הפך להתקפה נחרצת על החוגים הלאומיים היהודים. אחד מיעדי ההתקפה היה שאל פנחס רבינוביץ' (שפ"ר). באותה תקופה היה שפ"ר חובב ציון פעיל מרכזי בסניף הורשאי של "מזכרת משה" ועסק בהוצאת המאסף כנסת ישראל. במאמרו האשים שפירא את שפ"ר בשימוש בכספי אגודת "מזכרת משה" לצורך מימון כנסת ישראל. חלק מראשי חובבי ציון שהיו מודעים לכוחו הרב של שפירא, החליטו להתעלם ולא להגיב על האשמותיו. אולם שפ"ר לא יכול היה לעבור על התקפה זו בשתיקה.

אינני יכול להתבונן... אין טעם להוציא עתון שלוש פעמים בשבוע. לעתון יומי יש יתרון. אני משוכנע שאם לא נהפוך מיד את הצפירה לעתון יומי יופיע בוורשה עתון יומי אחר.³²

בין שתי הדמויות המרכזיות במערכת הצפירה, סלונגימסקי המבוגר וסוקולוב הצעיר לא שררו, כאמור, חילוקי דעות בכל הנוגע ליעדי העתון. שניהם גם הבינו כי לעתונם יש מספר יתרונות שאין לכתבי עת עבריים אחרים היוצאים לאור ברחבי האימפריה הרוסית. אולם לסלונגימסקי לא היה ברור מדוע אי אפשר לקדם מטרות אלו במסגרת שבועון, מדוע חייבים להפוך את הצפירה לעתון יומי. לעומתו, סוקולוב הצעיר הבין כי התפתחויות השעה מחייבות לשנות את האופן שבו מנוהל העתון. מעבר לכך היתה גם שאלת הפרנסה. את סלונגימסקי בעיה זו לא הטרידה. באותו זמן הוא היה אדם מבוגר ומבוסס למדי. ואילו לסוקולוב שאלת הקיום הכלכלי היתה מכרעת. קרוב לוודאי כי מספר הפעמים בהם יופיע העתון במהלך השבוע היה בו כדי להכריע אם יהפוך סוקולוב לעורך ושותף או יישאר עתונאי וחבר מערכת בלבד. אמנם באמצע שנות ה-80 לא נחשב עוד סוקולוב לעתונאי זוטרי. כל מי שהיה מקורב לעתון ידע להעריך את תרומתו החשובה להצפירה. אלא שעד 1886 לא זכה סוקולוב להכרה רשמית על כך. למרות שפועלו העתונאי הן בהצפירה והן בהאסיפה העלו את ערכו בקרב קהל קוראי העברית ובתוך חוגי האינטליגנציה בוורשה, ניתן למצוא בעזבונו האישי ביטויים המעידים, כי סלונגימסקי לא העריך דיו את תרומתו לעתון ואת כשרונו בכלל.³³

אולם לא רק חילוקי הדעות המקצועיים הטרידו את מנוחתו של סוקולוב. הטרידה אותו גם השאלה מדוע שינה סלונגימסקי את יחסו אליו. הרי היה זה סלונגימסקי עצמו שנתן את ברכתו לנסיעה

עיתונאים ועורכים הקשורים להוצאת היומונים: ש.פ. רבינוביץ, אלכסנדר צדרבוים (אר"ז), קונסטנטין שפירא

כחצי שנה אחרי שגיליון הראשון של היום ראה אור, ואחרי שבאפריל 1886 שינה הצפירה את מתכונתו והחל להופיע אף הוא כיומן, שינה גם המליץ את תדירותו. בד' בתמוז תרמ"ז (13 ביולי 1886) הודיעה מערכת המליץ לקוראיה על שינוי זה. אולם המתכונת של המליץ כיומן היתה שונה מזו של הצפירה והיום. פעמיים בשבוע הופיע העתון במתכונת מורחבת ובשאר הימים כגיליון מוקטן. כפי שניתן להבין מכותרת המאמר הראשי של המליץ במתכונתו החדשה - "חדש מלא ישן" - מערכת העתון ביקשה להדגיש בפני קוראיה כי למרות המתכונת החדשה לא ישנה העתון את אופיו. נראה כי הופעת היום והפיכתו של הצפירה ליומן אילצו את המליץ לשנות את תדירות הופעתו, אולם הקשיים הכלכליים של עורך המליץ שנבעו מסיום חוזה שנחתם בינו לביין המדפיסים ופקיעת זכותו של המליץ על העתון היידי פאלקס בלאט חיבו אותו לשינוי. אלא שמעבר להוספת מדור טלגרמות, שקודם לכן לא היה וחלוקת ספרים מוזלים למנויים, לא היו שינויים משמעותיים במתכונת העתון³² (וראו בגדון את מאמרו של גדעון קוז בגיליון זה).

זמן קצר לאחר שובו של סוקולוב לוורשה המשיך סלוננימסקי, כנראה, להתלבט בשאלה באיזה מתכונת צריך עתונו להופיע, אך לאחר זמן מה הבין העורך הוותיק את מה שסוקולוב הצעיר הבין כבר קודם. מערכת הצפירה לא יכולה היתה להרשות לעצמה להמשיך להופיע במתכונת הקודמת, מה גם שמספר מנויי השבועון התמעט והלך.³³

סוקולוב נגד קנטור

באפריל 1886 החל הצפירה להופיע במתכונת יומית. על המעבר משבועון ליומן התבשרו קוראי הצפירה בעזרת "קול מבשר" שהוציאה מערכת העתון בסוף חודש מרס. ה"מבשר" נפתח במעין הודעת הרגעה שביקשה להבהיר, שהקו הראשוני של העתון יישמר. מאמרים מדעיים ימשיכו לתפוס מקום חשוב ומרכזי בעתון, אולם אליהם יתוספו תחומים רבים ומגוונים. בראש ובראשונה נועד "מבשר" זה לסלוננימסקי עצמו, שחשש מהשינויים התכניים העומדים לחול בעתונו. השורות הבאות בישרו לכל המעוניין כי למאמרים המדעיים יתוספו מאמרי פרשנות הנוגעים להתפתחויות פוליטיות, החומרים שעתון מטבע הווייתו חייב להתייחס אליהם. כן ביקשה המערכת לציין כי במתכונת החדשה יופיעו מאמרים רבים שבעבר, בגלל קיצר היריעה, לא נכללו.³⁴ נראה שבמיוחד

הוא בחר להגיב במאמר שכותרתו היתה "לגדוע קרניים", אך נגדע בעודו באיבו. אמנם למאמרו של שפ"ר נמצאה תחילה אכסניה. סלוננימסקי עצמו הביע נכונות לפרסם תגובה זו מעל גבי דפי הצפירה, אך שפירא פנה אל פינסקר ולילינבלום, מראשי חובבי ציון, ואיים כי אם תגובתו של שפ"ר תראה אור, הוא יתנקם בתנועת חובבי ציון כולה. האיומים עשו את שלהם. לא רק ששפ"ר נאלץ לוותר על פרסום תגובתו, הוא גם נאלץ לוותר על משרתו כמזכיר אגודת "מזכרת משה" בוורשה.

סוקולוב שעקב אחרי האירועים מפטרסבורג, לא הבין כיצד מוכן סלוננימסקי לתת את ידו לפרסום

שלילי נגד שפירא, שטרח ופעל והעמיד את עצמו לטובת הצפירה. במכתביו לוורשה ציין סוקולוב כי היות והצפירה לא היה מעורב בפולמוסים ציבוריים יהודיים קודמים, אין סיבה להתחיל בכך בשעה שקיומו העתידי של העתון תלוי וקשור בחסדי הצנזורה המקומית וידוע לכל כי הצנזורה מתנגדת לפרסום כתבי פלסטר.³⁵ וכך נוסף עוד מרכיב למתיחות שהיתה קיימת בין סלוננימסקי לסוקולוב בכל הנוגע להפיכת הצפירה לעתון יומי, והחריף את המתיחות עוד יותר.³⁶ בסוף פברואר 1886 החל סוקולוב בהכנות לקראת שובו לוורשה. למרות הכל הוא סיים את שהותו בפטרסבורג בתחושה טובה. הוא סיכם את הנסיעה בכך שהשיג הישגים נאים לא רק למען הצפירה אלא גם למען עצמו ולמען האסיף. בשלב זה לא היה לו ברור אם הצפירה יופיע מדי יום ביומו או רק שלושה ימים בשבוע. אך הוא חש שהוא הצליח לקדם את ענייניו וקשריו האישיים עם השלטון הרוסי התהדקו. השמות הממושכת יחסית בבירת האימפריה הרוסית עזרה לו להבין כיצד מתנהלים העניינים בצמרת השלטון וכיצד עליו לפעול בעתיד. הוא הגיע למסקנה כי צמרת השלטון הרוסי אינה מתעניינת כלל בגורלה של העתונות העברית. הכל תלוי בצנזור היושב בוורשה. לגביו היתה לו הרגשה טובה.³⁷

התמעטות במספר המנויים

לאחר שהגיליון הראשון של היום ראה אור, נמוגו לגמרי חששותיו של סוקולוב מהמתחרה החדש. מערכת היום תוארה על ידו כתזמורת המורכבת מנגנים גרועים. לטענתו, המעבר של דוד פרישמן למערכת היום בפטרסבורג לא עזר לכתיבתו הפליטוניסטית. מזג האוויר הרוסי לא היטיב עם פרישמן: "חוש ההומור שלו נעלם. הוא נראה כמו בר מינן ומרגיש את עצמו זר בחברה הרוסית."³⁸ הדבר היחיד אשר הרשים את סוקולוב בנוגע למערכת היום היה התמיכה הכספית האיתנה לה זכה העתון או במילותיו שלו: "מאז שקנטור חי לא היה לו כל כך הרבה כסף להוציא כמו עכשו."³⁹ גם המליץ, מתחרה נוסף של הצפירה, לא נתפס בעיניו כגורם שווה ערך היכול לסכן את מעמד עתונו שלו. אמנם גם אר"ז, עורך המליץ, ראה נכונה את העתיד להתרחש בשטח העתונות העברית וביקש להפוך את שבועונו ליומן, אך לפי סוקולוב, לאר"ז, שהיה ידוע כאיש קשה במיוחד, לא היה סיכוי רב לקבל רשיון לעתון יומי בגלל קשריו הגרועים במיוחד עם השלטונות. סוקולוב גם פקפק ביכולתו לעמוד במעמסה הכספית הכרוכה בהוצאת עתון יומי.⁴⁰

אך לצד מדורים אלה פיתח העתון גם מדורים לטובת הקוראים, וגיבש צוות כותבים שנטה יותר לכיוון עממי סיפורי. מגמה זו בלטה במיוחד בכתיבה הפליטוניסטית ובטורים הקבועים שנכתבו על ידי סוקולוב ואחרים כמו צבי הירש ניימנאוויץ (ג"ץ) באופן, כפי שהעידו בני התקופה עצמה, בהיר ברור ופשוט.⁴⁵

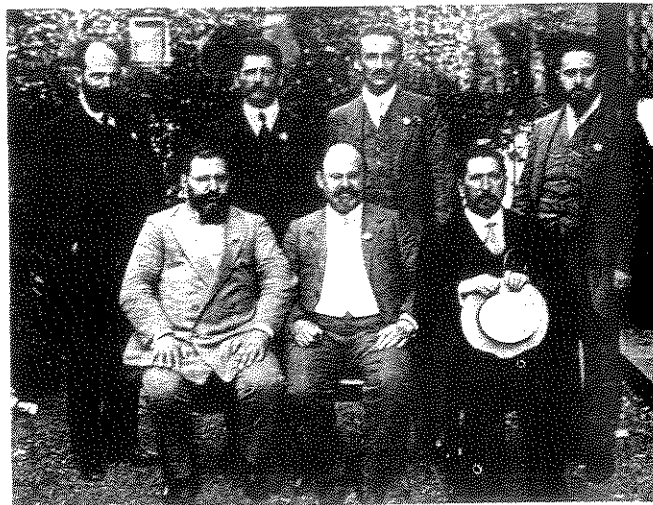
הצפירה, ב"קול המבשר" שלו, התייחס להבדלים האידאולוגיים בינו לבין עתונים עבריים אחרים. "בקצרה נגיד כי מגמת פנינו היא לתת פאר והדר לשם ישראל ואמונתו. בדרך המלך נלך ולא נטה ימין או שמאל, רק צדק צדק נרדוף." הפרסום הזה ביקש להדגיש כי העתון לא יסטה מדרכו המתונה שאיפיינה אותו עד כה. קרוב לוודאי שמי שעמד מאחורי ה"קול המבשר" היה סוקולוב, שמצא לנכון להשמיט את הנימוקים שהעלה הוא עצמו בפני הפקידים הרוסים בפטרסבורג, מתוך הסיבה שהופיעה ב"קול המבשר" עצמו: "כי בדבר תעודתנו ומגמת פנינו (טענדענץ) לא נחשוב לנחוץ לערוך במודעה הזאת את דעותינו, כי על אלה נוכל להפיץ אור במאמרים מיוחדים כאשר נוציא הצפירה מדי יום ביומו." ואכן, גם בשנים הבאות המשיכו להופיע מאמרים רבים שמרביתם נכתבו על ידי סוקולוב עצמו שחזרו והדגישו חוזר והדגש כי חובתם של היהודים להיות נאמנים למקומות מושבם השונים, ושאפשר וצריך להיות יהודים טובים ופטריטיים מבלי שהדבר יסתור אחד את השני.

"אזון עורך הצפירה"

האופן שבו התפתח עתון הצפירה בשנים הבאות מראה כי הפיכת השבועון לזמון היתה מהלך מוצלח. משנה לשנה נוספו לעתון עוד ועוד מנויים. סלונזימסקי העריך נכונה כי כל עוד סוקולוב נמצא במערכת העתון לא יהיה לו מהסור במאמרים אטרקטיביים דיים לקהל הקוראים של עתונו.⁴⁶ אמנם, גם לאחר שהשיג את מטרותיו והצפירה היה לעתון יומי, לא הפסיק סוקולוב את עיסוקיו מחוץ למערכת העתון, אולם הוא השכיל להשיג לעתון כותבים מהשורה הראשונה.⁴⁷ אך למרות, ואולי בגלל, הצלחת הצפירה יחסיהם של סוקולוב וסלונזימסקי המשיכו להידרדר. כפי הנראה, סלונזימסקי, גם בגלל גילו המתקדם, לא יכול היה להמשיך ולהדביק את קצב השינויים. מעבר לכך הוא החל לקנא במעמדו של סוקולוב שרק הלך ונסק.

הערכתו של סוקולוב משנת 1886 כי אל להצפירה לחשוש ממתחריו התגלתה כנכונה. ב-29 בפברואר (12 במרס) 1888, שנתיים לאחר שהיום נפתח בקול תרועה, נסגר העתון בקול דממה דקה. לעומתו, הצפירה בעריכתו של סוקולוב, הפך לעתון העברי בה"א הידיעה של אותם הימים. שום עתון עברי אחר לא הצליח להפוך לכלי תקשורת המוני מודרני כפי שזכה הצפירה בהגהגתו של נחום סוקולוב. הוא הפך את הצפירה לסמכות של ממש בקרב יהדות פולין. מערכת העתון נקטה במתינות וביקשה לא לעורר ויכוחים סביב הנושא הלאומי. היא שילבה מדורים שימושיים והיתה הקובעת בענייני יום יום בקרב רבבות קוראי העתון.⁴⁸ לא בכדי, בזמן ארגונו של הקונגרס הציוני הראשון ב-1897, יעץ להרצל אחד מעוזריו הקרובים, פרבשטיין, להזמין את סוקולוב לקונגרס, משום שהוא מחזיק בעמדת הכוח המרכזית ביותר בעולם העתונות היהודית במזרח אירופה.⁴⁹

לקונגרס הציוני הראשון נסע סוקולוב כעתונאי המסקר מאורע

סוקולוב (יושב מימין) כמנהיג ציוני. אתו בתמונה, בין השאר, יצחק לייב גולדברג (מימין) ויצחק גרינבוים הצעיר (עומד ראשון מימין)

ביקש ה"קול המבשר של הצפירה" לפרט את יתרון הצפירה במתכונת יומית על פני היום:

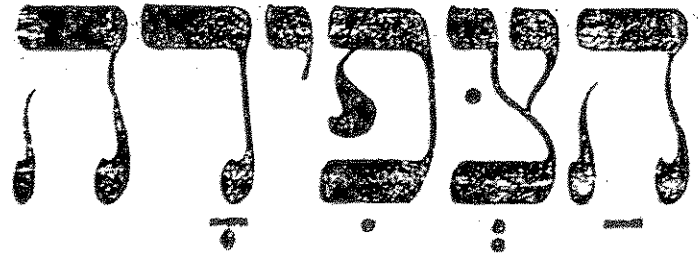
הצפירה היומית תאצור בקרבה את כל החדשות הנכבדות האצורות מכע"ה [מכתבי העת] היר"ל [היוצאים לאור] בשפת המדינה, עניינים מדיניים ועניינים הנוגעים אל משטרי ממשלה, סדרי דת ודין והליכות המסחר ונתיבות חרושת מעשה ומלאכת מחשבת, וכל הידיעות הדרושות לצרכי כל אדם מישאל. יתרון הצפירה בהיותה מקור נפתח לכל פינות העם, עד כי כל איש ימצא את אשר יכשר ויועיל לו לדעת, ומטרה אחת תהיה נגד עינינו שיהיו כל דברי הצפירה מתאימים עם צרכי ישראל.⁴¹

בכך למעשה הביע סוקולוב את דעתו על ה"אני מאמין" של קנטור שפורסם בגיליון הראשון של היום. בפתח דבריו טען קנטור כי מה שחסר לחברה היהודית הוא עתון עברי המתייחס לנושאים כלליים ותורם להחייאת שפת עבר, שיאחד את השורות ויתגבר על הפירוד והילוקי הדעות.⁴² בהצהרת כוונות זו ביקשה מערכת העתון החדש לראות בעם כולו את קהל היעד שלה, לא לנקוט עמדה נחרצת לטובת זרם אחד ולהתעלם מחילוקי הדעות שרווחו בעת ההיא. בנוסף, ביקש העתון לההדיר בקורא העברי סגנון אירופי חדש שהעמיד במרכז הידיעות החדשותיות עניינים מדיניים כלליים וחדשות מסחר ובורסה.⁴³ בכך, למעשה, נתנו שני היומנים העבריים החדשים ביטוי למגמות שונות שבאו לידי ביטוי בהתפתחות העתונות המודרנית. היום ביקש לפעול לפי דגם של עתון אינפורמטיבי איכותי. מערכת היום ידעה לנצל את מיקומה הגיאוגרפי של הבירה הרוסית והרבתה להשתמש בידיעות שסיפקו לה סוכנויות ידיעות שונות בסגנון אובייקטיבי אינפורמטיבי. לעומת זאת הצפירה, עתון המרוחק מהבירה, חזר להדגיש את החשיבות והתרומה שיש לעתון לחיי היומיום של יהודי פולין בוורשה ומחוצה לה. אמנם מדורים מסוימים בעתון, כגון מדור חדשות החוץ נכתב בסגנון כתיבה שאפיין עתון איכותי אליטיסטי.⁴⁴

HACEFIRA

מחזור המוזיקה 6. כורה.

No 273

מחזור המוזיקה:

מספר המוזיקה 1529
 המחיר 1800
 המחיר 221
 המחיר 433
 המחיר 130
 המחיר 125

מחזור המוזיקה:

מספר המוזיקה 1529
 המחיר 1800
 המחיר 221
 המחיר 433
 המחיר 130
 המחיר 125

מספר המוזיקה 1529
 המחיר 1800
 המחיר 221
 המחיר 433
 המחיר 130
 המחיר 125

שנת ה'תרש"ח
 (שנת ה'תרש"ח)
 ל' ת' א' סלונסקי

יום א', ד' כסל' תרפ"א | Niedziela, 19 Grudnia 1920 | 19 דצמבר 1920

עבודת בני-כח היהודים באגודת-העמים

העבודה הזאת היא עבודה חשובה וראשונה. היא מוכיחה לנו את חשיבותנו בתור בני-כח. היא מוכיחה לנו את חשיבותנו בתור בני-כח. היא מוכיחה לנו את חשיבותנו בתור בני-כח.

מסידרה לא מוצלחת של השקעות כספיות כושלות שביצע סוקולוב, שבניסיון לחלץ את הצפירה מהבוץ אליו נקלע ניסה לחדש את מערך הדפוס של העתון, להביא מכונות דפוס חדשות מגרמניה, וכיצא באלה.

בזמן פרעות 1905, בשעה שהצפירה היה נתון בקשיים כלכליים מעיקים, שהה סוקולוב בפטרסבורג משם שלח לעתונו בוורשה דיווחים על אירועי אוקטובר ממקור ראשון. אלא שמלבד חדשות דיווחים על האירועים עצמם ניסה סוקולוב לקדם את הוצאת הדער טלגרף ולעזור במציאת משקיע להצפירה - ללא הצלחה.

עם סיום ארועי 1905 התגברה הריאקציה בקרב השלטון הרוסי ושוב התהדק הפקוח על הצפירה ועל העתונות בכלל. השילוב של הריאקציה הפוליטית והקשיים הכלכליים הביא לסגירת העתון. סוקולוב, הן מסיבות פוליטיות אלה והן כתוצאה מהקשיים הכלכליים, מצא את עצמו מחפש פריסה במערב אירופה. שם, במשך קרוב לשנה, היה מעורב בפעילות ציבורית שמטרתה היתה לפעול למען שוויון ואמנציפציה ליהודי האימפריה הרוסית. אולם השינויים הפוליטיים ברוסיה מנעו ממנו לממש את המיוס שהוא עמד בראשו. למזלו, בספטמבר 1906 הומין אותו יו"ר ההסתדרות הציונית, דוד וולפסון, לבוא לקלן ולכהן כמוכיר הכללי של ההסתדרות הציונית. ב-1907 הוא התמנה כעורך העולם, הביטאון הרשמי בשפה העברית של התנועה הציונית והפך להיות הראשון שהועסק בשכר מטעם תנועה זו.

ב-1906 פסק הצפירה (בעריכת סוקולוב) זמנית מלהופיע. הצפירה שב וחדש את הופעתו ב-1910. בגילגולו החדש של העתון לא היה סוקולוב העורך, אולם ממקום שבתו מחוץ לוורשה המשיך להיות מעורב בעבודת המערכת. אלא שעבודה עתונאית זו לא היתה עוד עיסוקו העיקרי. עד יום מותו בשנת 1936, בנוסף לעמדותיו הבכירות בתנועה הציונית, המשיך סוקולוב לכתוב בעתונים שונים ובשפות

מרכזי בהתפתחות הפוליטיקה היהודית המודרנית. אולם עם סיום הקונגרס הוא חזר לוורשה כתומך נלהב בהרצל ובשיטתו המדינית. מקורביו וקוראי הצפירה לא יכלו שלא להתעלם מהאופן שבו שינוי זה בא לידי ביטוי באופי העתון ומגמותיו. בראשית המאה ה-20 נראה היה כי סוקולוב העמיד את העתון לרשות התנועה הציונית. הצפירה הפך כמעט למהדורה העברית של די ולט, הביטאון בשפה הגרמנית של התנועה הציונית.⁵² נטייה זו הלכה והתגברה במיוחד אחרי 1902, שכן מאמצע שנות ה-90, לצד היותו של סוקולוב עורך הצפירה הוא שימש גם עורך איזראאליטה (Izraelita), עתון יהודי בשפה הפולנית. מסיבות שונות, שלא כאן המקום לעמוד עליהן, בראשית המאה ה-20 הוא פסק מלמשמש כעורך איזראאליטה ולא חש את עצמו מחויב לעמדות שאותן ייצג עתון זה. לפיכך, לא היה עוד מה שימנע ממנו להציג את עצמו כתומך ופעיל בתנועה הציונית. לתמיכה זו היה ביטוי נוסף. מראשית המאה ה-20 החל סוקולוב להקדיש יותר ויותר זמן לפעילות פוליטית במסגרת התנועה הציונית בתוך פולין ומהוצאה לה. אמנם גם בתקופות קודמות הוא ביקש לעסוק בענייני ציבור, אולם הוא התקשה למצוא את המקום הראוי לו. נראה כי התנועה הציונית העולמית סיפקה לו הזדמנות להפוך למנהיג ציוני מוכר לא רק במזרח אירופה אלא גם במערבה. פעילות ציונית זו באה על חשבון עבודתו העתונאית. לסוקולוב העורך לא היה עוד די זמן להקדיש לעתונו שהחל משנת 1894 היה בתחום אחריותו הבלעדית. בנוסף לכך, בראשית המאה ה-20 חלה ירידה משמעותית בהיקפה של הפעילות הספרותית העברית בוורשה ומהוצאה לה. קהל הקוראים היהודי העממי נטש את היצירה העברית וביכר את היצירה העממית היידית על פניה. אכן, לרגע נדמה היה כי סוקולוב הבין נכונה את השינוי, שכן בסוף 1904 ובראשית 1905 הוא ניסה להקים בוורשה עתון יידי בשם דער טלגרף. אולם במקביל ליוזמה החדשה נקלע הצפירה לקשיים כלכליים קשים, שנבעו

שוונות, אך באף לא אחד מהם הוא לא הצליח לשחזר את מעמדו כ"אדון עורך הצפירה", כפי שכוונה לעתים בשלהי המאה ה-19.

* * *

17. צנזור מקומי, שהרי הוא עצמו כיהן כצנזור עברי בויטומיר במשך 12 שנים.
 18. נחום סוקולוב לרגינה סוקולוב, 5.2.1886. (הערה 8 לעיל).
 18. הצפירה, גיליון ראשון, 23 בינואר 1862. של. ציטרון, "רשימות על תולדות העתונות העברית", העולם, 7, דצמבר 1928.
 19. הצפירה, גיליון ראשון, 23 בינואר 1862, חיים זליג סלוננימסקי, "פתח דבר".
 20. כך למשל כבר במאמר "אויצן [אסיה] ואמריקה", הצפירה, 25 בפברואר/ 8 במרס 1876 כתב סוקולוב: "בין המון גוי ואדם נפגשו שם גם בני ישראל ונתקבלו מאת עם הארץ בכבוד לאורחים ואדונים. גם הם הלכו בקומיות ברוח עזו ואומץ אל הארץ החדשה ולא נחבאו אל כליהם בעת אשר יצאו גבורים על שדה הקטל ושפכו את דמם למען ארץ מולדתם." במאמר נוסף, שם, 24 בנובמבר/ 6 בדצמבר 1876, "כתות האמונות בארץ רוסיה", כתב סוקולוב: "להתיימת דברינו נוכח את מוצאי הרבה, כי יושבי ארצנו מנגדי אמונת הארץ, הם פטריטיים טובים ומוצילים אשר רוח גבורתם ואהבתם לארץ מולדתם תפעמם בכל עת ועת לצאת על מרומי שדה, לרד גוים רבים בהרב גאותם." ואילו ב"הצופה לבית ישראל", הצפירה, 21 ביולי / 2 באוגוסט 1881 כתב: "הנה בני ישראל שומרים אמונם למטיבים ומשיבים אהבה אל חיק אותביהם ומה עם הארץ שואלים מאתנו? רק שנהיה אורחים נאמנים ולא כאורחים נוטים ללון, אנחנו נקוה כי דברינו ישאו פרי וישו גם לבנות אחינו התמימים להבין ולהשכיל כי עת רצון היא להראות חובתינו לארץ מולדתנו... למען דעת כי לא כפויי טובה אנחנו לאנשי שלומנו היששים לבטח אתנו."
 21. נחום סוקולוב לרגינה סוקולוב (הערה 8 לעיל).
 22. י.ח. זאגראדסקי, "קמץ זכרונות משנות עבודתי בהצפירה היומית", מתוך ספר היובל של הצפירה, ורשה 1912, עמ' 46-52.
 23. נחום סוקולוב לרגינה סוקולוב (הערה 8 לעיל).
 24. שם.
 25. מירון, עמ' 381-365.
 26. נחום סוקולוב לרגינה סוקולוב (הערה 8 לעיל).
 27. שם.
 28. ראו למשל מכתביו של סוקולוב לאשתו מיוני 1882 בשעה ששהה בלבוב לשם נסע לחפש עבודה כמגיד ומטיף בבית כנסת. אצ"מ (הערה 8 לעיל).
 29. שם.
 30. סיפור הפרשה מבוסס בעיקר על: שולמית לסקוב (עורכת), כתבים לתולדות חיבת ציון וישוב ארץ ישראל, כרך ד', תל אביב 1987, תעודות מס' 742, 744, 749.
 31. החוברת צורפה לגיליון שראה אור ב-11 בינואר 1886.
 32. מכתביו של סוקולוב לאשתו רגינה, 4-5 בפברואר 1886 (הערה 8 לעיל).
 33. בין סוקולוב לשפ"ר שררה יריבות רבת שנים, שהחלה בתחילת שנות ה-80 לאחר שסוקולוב התקבל למערכת הצפירה במקומו של שפ"ר. במשך הזמן התפתחה בין השניים תחרות מקצועית, ביחוד בתקופה המדוברת שבה בנוסף לעבודתו בהצפירה ערך סוקולוב את האסיף ואילו שפ"ר, שאף הוא היה ידוע כעתונאי מוכשר, עמל על הוצאת שנתון דומה באופיו להאסיף - כנסת ישראל. כמו כן היו בין השניים גם חילוקי דעות שנגעו לאופי הפעילות של חובבי ציון בוורשה.
 34. נחום סוקולוב לרגינה סוקולוב, ללא תאריך (הערה 8 לעיל).
 35. שם. אמנם בשנות ה-30, ברשימה עתונאית "איש היום", כתב סוקולוב על מערכת היום בצורה אהדתית ותומכת, אולם מכתביו לאשתו משנת 1886 מגלים יחס אחר.
 36. שם.
 37. שם.
 38. מנוחה גלבוץ, לקסיקון העתונות העברית במאות השמונה עשרה והתשע-עשרה, תל אביב 1992, עמ' 152.
 39. שם.
 40. "הצפירה קול המבשר", שם.
 41. שם.
 42. היום, גיליון ראשון, 31.1.1886.
 43. עוד בעניין היום ראו: גדעון קין, מעריכים ומכתבי עתים, עיונים בתולדות העתונות העברית והיהודית, תל אביב 1999, עמ' 57-68.
 44. שם.
 45. ספוג, "גלגולי הסגנון בהצפירה", ספר היובל של הצפירה, עמ' 61.

1. פרטים על יהודה לייב קנטור, ראו, בין השאר: חיים תורן, "יהודה לייב קנטור - מונוגרפיה", מאזנים 20, תש"ה: מנוחה גלבוץ, "יהודה לייב קנטור: עורך הלחץ", קשר 18, נובמבר 1995.
 2. ג. קרסל, כתבים נבחרים של נחום סוקולוב, כרך א' אישים, ירושלים תשי"ח, עמ' 153. להלן: סוקולוב, אישים, בין השאר מזכיר סוקולוב כי הוא היה אמור להיות העורך של העתון ואילו המו"ל היה צריך להיות ידידו מנוער מפלוצק ויגמונט פולמאן.
 3. שם.
 4. שם. הערכה על מכירת עשרת אלפים עותקים של הכרך הראשון של האסיף מופיעה אצל דן מירון, בודדים במועד, תל אביב 1987, עמ' 59. מירון העריך כי מספר הקוראים בפועל של מאסף זה היה הרבה יותר גדול. קרוב לוודאי כי מאה אלף איש ואשה קראו את האסיף בעריכתו של סוקולוב. להלן: מירון.
 5. סוקולוב, אישים, עמ' 157.
 6. עוד בנושא זה ראו יהודה סלוצקי, העתונות היהודית-הרוסית במאה התשע עשרה, ירושלים 1970, עמ' 39-46.
 7. נחום סוקולוב, "הצפירה והמבקרים מטעם", ספר היובל של הצפירה, תרכ"ב-תרע"ב, ורשה 1912, עמ' 11-16.
 8. סוקולוב לרעייתו רגינה (כל המכתבים המופיעים במראי המקום הבאים נכתבו במקור ביידיש), 26 בינואר / 7 בפברואר 1886, הארכיון הציוני המרכזי. להלן סוקולוב, אצ"מ, ארכיונו האישי של סוקולוב, הטיבה A18, קופסה 37 לא מקוטלגת). כדאי להבהיר כי מאות מגויים לעתון עברי שעדיין לא ראה אור היתה אכן כמות מרשימה למדי. על פי סוקולוב (אישים, עמ' 283), בתחילת שנות ה-80, מי שקרא את העתונות העברית של אז היה חוג צר ומוגבל של קוראים. לפי הערכתו של סוקולוב, לעתונים העבריים הבולטים כמו המגיד, השחר והמליץ בתקופת הזהר שלהם היו בין שמונה מאות אלף מגויים. להצפירה בתחילת שנות ה-80 היו אלף וחמש מאות מגויים. שנים מאוחר יותר העריך סוקולוב כי בתחילת שנות ה-80 של המאה ה-19 נע מספרם של כל המגויים לכל העתונים העבריים סביב 4,000. אולם צריך לזכור, כפי שהעיר על כך דן מירון, כי בפועל נהנו העתונים העבריים ממספר רב של קוראים. לעומת דבריו של סוקולוב, Stephen D. Corrsin בספר: Warsaw Before the First World War, New York 1998, p.74, 1886 היו להצפירה אלפיים מגויים. עשר שנים אחר כך, באמצע שנות ה-90, כאשר הצפירה כבר היה עתון יומי מבוסס, הוא התהדר בכך שהיו לו 5,000 מגויים. מכאן אפשר להבין מדוע התרגש סוקולוב מכך שעוד לפני שהיום החל לצאת לאור כבר היה יכול להתהדר בכך שמאות מגויים חיכו להופעתו.
 9. נחום סוקולוב לרגינה סוקולוב, 5.2.1886, סוקולוב, אצ"מ.
 10. ביקורת נוקבת במיוחד נגד מפעל ההתיישבות של חובבי ציון בארץ ישראל נכתבה על ידי סוקולוב במאמרו "מה לתבן את הבר", הצפירה 18/6 באוגוסט 1882. בעקבות המאמר הופיעו תגובות קשות, ביניהן אחת שנכתבה על ידי עורך המגיד, "לישוב ארץ ישראל", המגיד אוגוסט 1882. תגובה נוספת נכתבה על ידי אחד הלאומיים, "שט ומתג", השחר 1883, עמ' 311-314.
 11. על ריב סוער במיוחד שפרץ בין שפירא ובין החוגים המקורבים לחובבי ציון ראו בהמשך.
 12. נחום סוקולוב לרגינה סוקולוב (הערה 8 לעיל).
 13. שם, שם.
 14. שם.
 15. שם.
 16. לאורך כל התקופה שבה שימש סלוננימסקי כעורך הצפירה הוא נזהר לא להתגיז את הצנזור העברי המקומי בוורשה ולכן נמנע מלפרסם מאמרים שנויים במחלוקת בעתונות. כדאי להעיר כי לא היה צריך ללמד את סלוננימסקי העורך איך לנהוג עם

46. ראו הערה 40 לעיל.
47. שם.
48. ש.ל. ציטרון, "רשימות בתולדות העתונות העברית", העולם 1928, 1929, 1930 וכן י.ת. זאגראדסקי, "קמץ וזכרונות" (הערה 22 לעיל).
49. ציטרון, שם.
50. קוץ, מעריכים ומכתבי עתים, עמ' 66.
51. סוקולוב לפרבשטיין, 29.7.1897, אצ"מ.
52. ג. קרסל, "נחום סוקולוב, דרכו ופועלו", נחום סוקולוב, כתבים נבחרים, כרך ג', הצופה לבית ישראל ירושלים 1961, עמ' 50.
53. עוד בעניין זה ראו:
Ela Bauer, "A Polish Jew and a Project for Jewish Emancipation in the Russian Empire: Nahum Sokolow and count S. I. Witte 1905-1906," in: *Gal-Ed on the History of the Jews in Poland*, XV, Tel-Aviv, summer 1997, pp. 65-82.